

Formidling av avanserte hjelpemidler til synshemmede

SSHF

Synshemmede Studenters og Høyere utdannedes Forening

1992, 3. utgave 1999

Arbeidet med rapporten er gjort mulig ved en bevilgning i 1991 fra Kirke-, Undervisnings- og Forskningsdepartementet v/ Prosjekt S(pesialpedagogikk).

ADRESSE:

Synshemmede Studenter og Høyere utdannedes Forening (SSHF)
Postboks 5911 Majorstua
0308 OSLO

SSHF PÅ INTERNETT:

<http://home.eunet.no/~rjersle/sshf/>

Elektroniske mailing-lister:

sshf-org@list.isv.uit.no (for medlemmer)

sshf@list.isv.uit.no (åpen for alle interesserte)

Du kan melde deg på den åpne mailinglista ved å sende e-post melding til

majordomo@list.sv.uit.no

med teksten

subscribe sshf

FORMIDLING AV AVANSERTE HJELPEMIDLER TIL SYNSTEMMEDE

SSHf, hjelpemiddelutvalget
Synstemmede Studenters og Høyere utdannedes Forening

4. januar 1992, 3. utgave 1999

Hjelpemiddelutvalget har også utgitt rapporten
BRUKERNETTVERK Edb-opplæring for synstemmede (1996).

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Hjelpemiddelutvalgets sammensetning og mandat	1
1.2	Arbeidsmåte	2
2	Sammenfatning av rapporten	2
3	Involverte parter	4
3.1	Det offentlige	4
3.1.1	Kommunene	4
3.1.2	Fylkeskommunene	4
3.1.3	Staten	5
3.2	Høyere utdanning.	5
3.3	Studentsamskipnadene	6
3.4	Studentorganisasjonene	6
3.5	Arbeidsgivere	6
3.6	Arbeidstakerorganisasjonene	7
3.7	Brukerorganisasjonen	7
4	Regelverket	7
4.1	Lov om folketrygd	8
4.2	Arbeidsmiljøloven	9
4.3	Datautstyr	11
5	Hjelpeapparatet	13
5.1	Arbeidsmarkedsinstituttene	13
5.2	Hjelpemiddelsentralene	14
5.3	Nasjonal faglig koordinering	15
5.4	Opplæring	15
6	Praktisering av regelverket	16
6.1	Våre rettigheter	16
6.1.1	Om sakkyndig vurdering	16
6.1.2	Skifte av studiested	18
6.1.3	Overgang fra studie til arbeid	18
6.1.4	Skifte av arbeidsgiver	19
6.2	Problemskapende praksis i trygdeetaten	19
6.2.1	Uklarhet om teknisk utstyr til hjemmebruk For elever i grunnskole og videregående skole	19
6.2.2	Uklarhet om omfanget av arbeidsgivers ansvar for tilrettelegging av ar- beidsplass	19
6.2.3	Overgang mellom utdanningsnivåer	20
6.2.4	Reanskaffelse og fornyelse	20

7 Forkortinger	21
8 Litteraturliste	21

Forord

Denne rapporten overleveres herved Synshemmede Studenter og Høyere utdannedes Forening under henvisning til det mandatet vi fikk på SSHFs årsmøte i 1989.

Tromsø 10. januar 1992.

Hjelpemiddelutvalget.

Asle Sletten, Regnor Jernsletten, Roger Riise

2. utgave.

Denne utgaven er en uforandret utgave, bortsett fra at noen trykkfeil er retta opp.

Tromsø 28. januar 1993. Hjelpemiddelutvalget.

3. utgave.

Kun mindre feil opprettet. Teksten satt på nytt med $\text{\LaTeX}$.

Tromsø 28. mai 1999. Regnor Jernsletten.

1 Innledning

Synshemmede Studenter og Høyere utdannedes Forening (SSHF) er en landsdekkende forening med nærmere 100 medlemmer. SSHF skal arbeide for medlemmenes interesser overfor offentlige myndigheter, læresteder og arbeidsgivere.

Dette interessepolitiske arbeidet kan sammenfattes slik: Synshemmede i eller med høyere utdanning har spesielle behov knytta til arbeidssituasjonen. Disse behovene grunner seg i at vi, i likhet med våre fullt seende kolleger, arbeider i stor utstrekning med skriftlig stoff. Arbeidet vil ofte være sjølstendig, dvs. uten klart definerte stillingsinstrukser, og følgelig stiller det krav til sjølstendig orientering i informasjonsstrømmen.

Ved bruk av moderne hjelpemidler som lese-TV, databaserte arbeidsplasser og andre avanserte hjelpemidler sammen med tilgang til lese- og sekretærhjelp er det mulig å få til ganske veltilpassede og effektive arbeidsvilkår for synshemmede. Disse løsningene har imidlertid den ulempen at de forutsetter gode kunnskaper hos dem som skal pønske ut løsningene, og de er ofte svært dyre.

Det lokale hjelpeapparatet som skal utrede, finansiere og distribuere hjelpemidler vil i mange tilfeller ikke være dimensjonert eller tilpassa for å løse disse problemene. Vi er så få at de enkelte hjelpemiddelsentraler, arbeidsformidlinger og trygdekontor sjelden har med oss å gjøre. Derfor vil vi synshemmede ofte oppleve at hjelpeapparatet:

- ikke har kapasitet eller kompetanse til å pønske ut løsninger som gjør oss effektive i arbeidet vårt
- bruker lang tid på å utrede behovene
- ut fra regelverket (feks. trygdelova) ikke anser oss berettiga til å få finansiert slike løsninger.

Disse erfaringene er felles for svært mange synshemmede, og SSHF har i alle år engasjert seg i problemet. Problemfeltet er mangslunget, og omfatter alt fra retten til å ta en utdanning, ha et arbeid, og å ha et arbeidsmiljø som gjør oss i stand til å utføre arbeidet rimelig effektivt.

Det notatet som her legges fram, skjærer ut den delen av problemfeltet som har med formidling av avanserte hjelpemidler for synshemmede å gjøre. Til dette prosjektet søkte vi om midler fra Kirke-, Undervisnings- og Forskningsdepartementet (Prosjekt S) og fikk 40.000 for 1991 til det utredningsarbeidet som her legges fram i rapportens form.

Det bør også nevnes at vi i vårt arbeid hadde behov for å få lest en del dokumenter inn på kassett. Ved en henvendelse til Rikstrygdeverket fikk vi imidlertid det svaret at de ikke så det som sitt ansvar å gjøre lov- og regelverk tilgjengelig for synshemmede. Vi ble henvist til Norsk Lyd- og Blindeskriftsbibliotek, som imidlertid bare produserer pensumlitteratur for studenter, mens andre registrerte brukere ikke har de samme rettigheter.

1.1 Hjelpemiddelutvalgets sammensetning og mandat

Hjelpemiddelutvalget i SSHF ble oppretta på årsmøtet 4. mars 1989, med følgende sammensetning: lektor Asle Sletten, amanuensis Regnor Jernsletten, og edb-konsulent Roger Riise, alle Tromsø. Utvalget fikk som sitt mandat å:

- a) Kartlegge hvordan hjelpemiddeldistribusjonen fungerer for våre medlemmer.
- b) Kartlegge flaskehalser i trygdeverket.
- c) Utforme SSHF's prinsipielle politikk på området.
- d) Utarbeide forslag til konkrete utspill for SSHF.

- e) Utarbeide praktiske rutiner slik at medlemmenes brukererfaringer kan gjøres tilgjengelige for andre brukere samt tilbakeføres til produsent.

1.2 Arbeidsmåte

Etterhvert som arbeidet i hjelpemiddelutvalget har skredet fram, har utvalget lagt mer og mer vekt på kartlegging av hjelpeapparatets formelle betingelser. Dette har vi gjort for å gjøre oss opp en mening om hvorvidt det er de forskjellige organenes arbeidsområde og plass innen hjelpeapparatet som bidrar til at det samlede hjelpeapparat ikke fungerer tilfredsstillende sett fra den enkelte hjelpesøkers ståsted.

Arbeidet vårt har derfor fått preg av evaluering av hjelpesystemet, samtidig som vi tar mål av oss til å bli i stand til å peke på forhold som kan endres på for at hjelp når dit den skal til den tid den trenges. I forbindelse med utredning og tildeling av de avanserte hjelpemidlene har vi spesielt beskjeftiga oss med behovet for at sakkyndig vurdering skal være tilgjengelig for den enkelte synshemmede såvel som for det bevilgende leddet, som fortrinnsvis bør være trygdekontoret. Ettersom vår gruppe er ganske lavfrekvent, vil slik sakkyndig ekspertise antakelig måtte sentraliseres mer eller mindre. Dette synes også å være oppfatninga innen hjelpeapparatet.

Vår arbeidsmåte har vært å få de enkelte organer i tale gjennom arbeidsmøter med ansvarlige i organene. Metoden har vist seg effektiv, og det foreligger til dels fyldige referat fra disse møtene. Utvalget har hatt følgende møter av denne typen:

Hjelpemiddelsentralen i Troms 24.5.1989, 5.10.1989, 3.1.1991. Arbeidsmarkedsinstituttet i Tromsø 12.6.1990, 3.1.1991. Trygdekontoret i Tromsø 3.1.1991, 11.2.1991, 18.6.1991.

Gjennom disse møtene har hjelpemiddelutvalget etablert et fast samarbeid med disse organene.

I tillegg har vi hatt et møte i Oslo 4. mars 1991 med Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede (RTF) og et sammøte med Rikstrygdeverket og Sosialdepartementet.

Dessuten har hjelpemiddelutvalget vært med på å arrangere et seminar i Tromsø 24. september 1990 hvor arbeidstakerorganisasjonene ble konfrontert med synshemmedes spesielle interesser i forhold til yrkesdeltakelse.

2 Sammenfatning av rapporten

Rapporten inneholder fire hoveddeler. Vi har først, kapittel 3, forsøkt å skissere et helhetlig bilde av hvilke instanser som vi som synshemmede kan tenkes å komme i kontakt med når vi forsøker å ordne oss levelige vilkår på arbeidsplassen. Denne skissa vil klargjøre hvilke aspekter av helheta vi har beskjeftiga oss med. Tredje hoveddel avsluttes med:

- Vi foreslår formalisert samarbeid mellom SSHF som brukerorganisasjon og Rådet for Tekniske tiltak for Funksjonshemmede og med hjelpemiddelsentralene slik at brukererfaringer kan tilbakeføres til hjelpeapparatet.

Den andre hoveddelen, kapittel 4, omfatter en presentasjon av de mest sentrale deler av det formelle lov- og regelverket som regulerer trygdeverkets tildeling av avanserte hjelpemidler for synshemmede. Det er ikke en juridisk vurdering av stoffet vi foretar, men vi ønsker å presentere på en konkret måte dette regelverket. På den måten kan leseren kanskje få et visst innblikk i hva det snakkes om når vi refererer til noen av de sentrale rundskrivene senere i rapporten. Også for oss tre som skriver dette har bekjentskapet med regelverket vært en vandring inn i ukjent og forvirrende landskap.

I den tredje hoveddelen, kapittel 5, går vi inn på hjelpeapparatets funksjoner. Dette er de instansene som vi som synshemmede kommer mest i kontakt med når vi møter behov vi ikke sjøl klarer å finne løsninger for. Vi har hatt mye hjelp til utforminga av underkapitlene om arbeidsmarkedsinstituttene og hjelpemiddelsentralene fra arbeidskonsulent Steinar Hansen, Arbeidsmarkedsinstituttet i Tromsø.

Kapittel 5.1 fastslår mellom anna at:

- Arbeidsmarkedssetaten er under omorganisering mht. hvordan dette skal ta seg av synshemmede med spesielle tilretteleggingsbehov i arbeidslivet.
- 0,5 promille av befolkninga, eller en av to tusen, er i yrkesaktiv alder og har behov for oppfølging fra arbeidsformidlinga pga. synshemming. Dette er maksimumstørrelsen for målgruppa vår.

I kapittel 5.2 fastslås mellom anna at:

- Organiseringa av systemet for formidling av hjelpemidler til funksjonshemmede (hjelpemiddelsentralene) evalueres for tida. Vi er meget bekymra for hva denne evalueringa vil føre til.

I kapittel 5.3 peker vi på at:

- Det er behov for faglig nasjonal koordinering innen formidlingssystemet, f.eks. ved at Rådet for Tekniske tiltak for Funksjonshemmede knyttes nærmere til hjelpemiddelsentralsystemet.

I den fjerde hoveddelen, kapittel 6, går vi så løs på de realitetene vi møter når vi skal søke trygdekontoret om å få finansiert persontilpassa arbeidsplasser som inkluderer avanserte hjelpemidler for synshemmede. Vi har forsøkt å klarlegge hvilke oppfatninger man på sentralt hold samt på det lokale plan har om hvordan

regelverket skal tolkes. Dernest foretar vi en vurdering av hvor godt regelverket og praktiseringa av det er i forhold til våre behov og ønsker. Konklusjonen er at trygdesystemet har innebygd en del viktige og gode intensjoner. I kapittel 6.1 har vi beskrevet de tilfeller hvor man skal kunne forvente at disse gode intensjonene også skal gjenspeiles i saksbehandlinga på det lokale trygdekontor:

- Studieveileder og sosialsekretær ved universitet og høyskole kan foreta faglige vurderinger ved utredning av hvilke behov for tilrettelegging en synshemma student har.
- Arbeidskontorene er faglig instans ved faglig vurdering av hvilke tilretteleggingsbehov en yrkesaktiv synshemmet har. Arbeidskontorene bruker arbeidsmarkedsinstituttene som sine sakkyndige.
- Man kan ta med seg hjelpemidlene sine om man skifter studiested.
- Man kan ta med seg hjelpemidlene sine om man går fra studie til arbeidsliv og behovene er de samme som før.
- Man kan ta med seg hjelpemidlene sine om man skifter arbeid.

I kapittel 6.2 tar vi så opp en del forhold hvor enten regelverket og/eller fortolkinga av det er problemskapende for oss. Kapittel 6.2 kan derfor også leses som våre anbefalinger mht. hvilke problemområder som kan være aktuelle for SSHFs videre arbeid på dette feltet:

- Det er uklar praksis om finansiering av hjelpemidler til hjemmebruk for elever i grunnskole og videregående skoler. Forholdet bør avklares fra departementalt hold.
- Det er behov for enhetlig praksis for hvordan en synshemmet elev i grunnskolen kan

få med seg sine hjelpemidler når vedkommende går over i videregående skole.

- Det er uklart hvor stort økonomisk ansvar en arbeidsgiver kan pålegges ved tilrettelegging av en arbeidsplass for en synshemmet arbeidstaker.
- Det er for sterke begrensninger for rean-skaffelse og fornyelse av hjelpemidler.

3 Involverte parter

I denne delen skisseres raskt de viktigste instansene som kan bli involvert når en synshemmet student eller arbeidstaker skal ha utreda og finansiert persontilpassa avanserte hjelpemidler. Hensikten er å skape et visst inntrykk av helheten, før vi tar for oss det som vi anser som de sentrale saksfeltene.

Det vil i rapporten bli skilt mellom utredning av den synshemmedes behov, og finansiering/tildeling av de tiltak som man ved utredninga finner mest hensiktsmessig. Når vi i rapporten snakker om 'sakkyndig vurdering' og 'formidlingsfaglige' forhold, er det utredningsfasen det da siktes til.

3.1 Det offentlige

Statskonsult (rapport 1990:10) har evaluert hjelpemiddelformidlinga i offentlig regi i Norge. Rapporten har møtt sterk motstand fra funksjonshemmedes organisasjoner, også fra SSHF. Det gjelder forslagene til endringer av systemet. Beskrivelsen av systemet slik det er i dag, er imidlertid kortfatta og oversiktlig, og vi bygger i stor grad på Statskonsults rapport i de neste avsnittene.

Ansvaret for å følge opp funksjonshemmede i helse-, skole-, samferdsels-, og kultursektoren samt i arbeidslivet er nærmere regulert i lovgevinga på de respektive forvaltningsområdene.

Statskonsult fastslår imidlertid at funksjonsfordelinga mellom nivåene stat, fylkeskommune og kommune er forskjellig innen de ulike sektorene.

3.1.1 Kommunene

Når det gjelder formidling av hjelpemidler til funksjonshemmede, skisserer Statskonsult kommunenes ansvar slik:

‘Kommunene har ansvar for anskaffelse av hjelpemidler som benyttes i førstelinjen, av funksjonshemmede i barnehager, grunnskole og kommunale institusjoner. Kommunen skal dekke befolkningens midlertidige hjelpemiddelbehov.’

For vår gruppe, blinde og svaksynte som har eller tar høyere utdanning, innebærer dette at så lenge vi er under utdanning eller i arbeid, vil kommunen ikke ha ansvar for våre hjelpemiddelbehov.

Statskonsult fastslår dessuten flere steder i rapporten at kompetanse på sansedefektene syn og hørsel i beste fall er svært ujevnt spredt i kommunene. For vår egen regning vil vi nok måtte legge til at i verste fall mangler den totalt. Det samme vil også i noen monn kunne sies om nivået over, fylkeskommunene.

3.1.2 Fylkeskommunene

Statskonsult beskriver fylkeskommunenes ansvar slik:

‘Fylkeskommunene har ansvar for anskaffelse av hjelpemidler som benyttes i annenlinjen, av funksjonshemmede i videregående skoler, på sykehus og i spesialinstitusjoner.’

Med andre ord vil heller ikke dette nivået ha ansvar for vår gruppes hjelpemiddelbehov.

Men de fleste fylkeskommuner har initiert opprettelse av egne hjelpemiddelsentraler. Dette er en svært viktig nydannelse som vil bli via atskillig oppmerksomhet utover i denne rapporten. Vi vil her bare nevne at Statskonsult visstnok oppfatter det faglige og økonomiske ansvar for hjelpemiddelsentralenes virksomhet som nokså komplisert. Våre kommentarer vil berøre den formidlingsfaglige sida av problemet til Statskonsult.

3.1.3 Staten

Statens ansvar for formidling av hjelpemidler til funksjonshemmede skisseres slik av Statskonsult:

‘Staten v/folketrygden yter stønad til hjelpemidler som benyttes for å kompensere varig funksjonshemming i dagliglivets situasjoner (og til yrkesmessig attføring).’

Denne beskrivelsen skal vi knytte noen kritiske bemerkninger til, ikke først og fremst som en polemikk mot Statskonsults vurderinger, men fordi beskrivelsen antyder en manglende vektlegging av de problemer som vår gruppe møter i forhold til hjelpeapparatet. Statskonsults skisse av systemet kan nok dessverre sies å være ganske treffende: Mangelfullt system med stor intern usikkerhet om de formelle rammeverk.

Allment. Utover det rent forvaltningsmessige og praktiske ansvaret for formidling av hjelpemidler over folketrygden, må imidlertid staten også aksle det ansvaret det er å se til at det samla systemet, på alle forvaltningsnivå, dekker de ulike grupper funksjonshemmedes behov for hjelpemidler. Dette innebærer ikke bare at staten har et ansvar for at systemet er slik forma at det oppfyller intensjonene for systemet,

men staten må også ta et ansvar for kvalitets-sikring av systemet - særlig for å sikre lik behandling av funksjonshemmede uavhengig av bosted. Denne rapporten er et forsøk på beskrive situasjonen slik vår gruppe oppfatter og opplever den.

Arbeidsmarkedet. Det er også symptomatisk at Statskonsult i første rekke oppfatter det statlige ansvaret slik at det hovedsaklig omfatter kompensasjon av funksjonshemminga i dagliglivets situasjoner, mens yrkesmessig attføring knapt nok kommer med i en parentes. For vår gruppe er attføring, slik det begrepet brukes, hovedsaken. Under attføringskapitlet i folketrygden hjemles ytelser til hjelpemidler både til utdanninga og til yrket. Mesteparten av arbeidsinnsatsen i forbindelse med utarbeidelsen av denne rapporten har nettopp gått på å nøste opp de intrikate sider ved attføringssystemets formelle og praktiske skranker for tildeling av avanserte hjelpemidler til synshemmede. For arbeidstakere vil arbeidsmarkedsetaten, det vil si arbeidskontorene, fylkesarbeidskontorene og arbeidsmarkedsinstituttene, spille en rolle ved tilrettelegging av persontilpassa arbeidsplasser for funksjonshemmede. Dette systemet har imidlertid varierende grad av kompetanse på de enkelte grupper funksjonshemmedes behov. Omtalen av dette systemet vil derfor utstå til senere i rapporten.

3.2 Høyere utdanning.

Universitetene står etter lovverket fritt til sjøl å avgjøre hvilke tiltak de vil sette i verk for å tilrettelegge studiesituasjonen for funksjonshemmede studenter. Noe lovbestemt plikt har universitetene ikke. Velferdstiltak er Studentsamskipnadens gebet, men disse omfatter kantine-, bokhandel- og boligtilbud (se videre nedafor).

Når det likevel finnes et Råd for funksjonshemmede ved Universitetet i Oslo, er dette re-

sultat av enkelte ildsjelers innsats. Dette rådet er plassert i tilknytning til dette universitetets vernetjeneste og har sin 'motpart' i Funksjonshemmedes Fellesforum (FFF) som er studentenes interesseorganisasjon. Rådet for funksjonshemmede har i 1991 kontakt med omlag tjue synshemmede studenter. Det totale antall funksjonshemmede studenter ved Universitetet i Oslo er omlag 200.

3.3 Studentsamskipnadene

Studentsamskipnadene har som ledd i sitt velferdsarbeid en sosialtjeneste, i hvert fall ved universitetene. Vi kjenner ikke til om samskipnadene i høgskolesektorene har en lignende tjeneste. Det vil ofte være naturlig at sosialtjenesten samarbeider med vernetjenesten (arbeidsmiljøutvalg e.l.), slik at universitetenes ansatte og studenter i realiteten til dels møter de samme personene sjøl om ansvaret for studentenes velferdstjeneste og de ansattes arbeidsmiljø formelt og lovmessig er plassert på helt ulike hender (hhv. studentsamskipnadene for studentenes vedkommende og hos arbeidsgiveren for de ansattes vedkommende).

Som ovafor antyda, er dette organer og løsninger som er vokst fram innafor det enkelte lærestedet. Noe samordna system for universitets- og høgskolesektoren finnes ikke. Hvilken formidlingsfaglig hjelp studenter kan forvente ved det enkelte lærested, avhenger derfor av lokale forhold. For finansiering av persontilpassa arbeidsplasser finnes det ingen ordninger innen dette systemet. Men der vil finnes kompetanse i sosialtjenesten og i verneapparatet ved universiteter og høgskoler som vil kunne bistå med å utrede den enkelte students behov for tilpasninger av arbeidsplass. Vi vil senere kort omtale denne kompetansen fordi den faktisk for visse formål blir anerkjent av trygdevesenet (Sos.dep/RTV 4.3.1991).

3.4 Studentorganisasjonene

Studentorganisasjonene innen universitets- og høgskolesektoren vil i liten grad ha egen kompetanse i funksjonshemmede studenters interesser. Men eksempelvis SSHF har tatt egne initiativ til samarbeid med Norsk Studentunion (NSU) for at NSU kan bli en aktiv støttespiller for synshemmede studenter.

Funksjonshemmede studentgrupper, særlig SSHF og FFF ved Universitetet i Oslo, har formulert krav som gjelder finansiering av studier, lånebetingelser og boforhold for studenter. De erfaringer som på dette studentpolitiske planet er samla, danner også grunnlag for visse deler av denne rapporten. Men vårt sikte er atskillig trangere i det vi ikke tar opp den totale studiesituasjonen, men omtaler bare tilgangen til avanserte hjelpemidler.

3.5 Arbeidsgivere

Den siste store gruppen aktører som omtales i dette kapitlet, har gjennom lovgivinga vært tiltenkt et økonomisk ansvar for tilrettelegging av arbeidsplasser. Dette ansvaret har arbeidsgiver blitt tillagt gjennom arbeidervern- og arbeidsmiljølovgivinga. Dette har hatt den konsekvensen at trygdekontorene har forsøkt å slippe unna det økonomiske ansvaret for hjelpemiddeltildeling og tilrettelegging av arbeidsplass. Dette har i sin tur hatt uheldig innvirkning på funksjonshemmedes muligheter i arbeidslivet fordi de kunne oppfattes som urimelig dyr arbeidskraft.

Forholdet mellom slike ansvarsfordelinger som trygdlov og arbeidsmiljølov har lagt opp til, kommer til å være en av de røde tråder i framstillinga. Dette er et komplisert felt som involverer problemer av svært ulik karakter. Spissformulert kan man si at her har Stortinget med god hjelp av Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket snekra noen stoler som synshemmede med ambisjoner om en yrkeskarriere

regelmessig faller pladask i mellom.

I den grad arbeidsgivere har akseptert ansvaret for persontilpassing av en arbeidsplass for en synshemmet arbeidstaker, har det vært uklart hvor den formidlingsfaglige hjelpen kom fra. Ved nytilsetninger kunne det nok tenkes at arbeidskontorene kan ha kommet inn, men disse har nokså ubestemmelige rutiner i slike saker. Ennå mer usikkert er det hvordan arbeidsgivere har løst det problemet som oppstår når en ansatt blir synshemma og må ha en persontilpassa arbeidsplass. Det er vel å frykte at man i slike tilfelle enten har gått ut i uførepensjon eller at løsningene som er valgt har vært utilfredsstillende pga. manglende sakkyndig hjelp ved utredning av behovene.

I teorien var det vel ment at i alle slike tilfelle skulle arbeidsmarkedsetaten spille en medvirkende rolle. Det vil senere i rapporten bli beskrevet hvordan dette tenkes å fungere i dag.

3.6 Arbeidstakerorganisasjonene

Dette er upløyd mark. Ettersom forholdet mellom trygdelov og arbeidsmiljølov skaper et grensedragningsproblem, har synshemmede arbeidstakers interesser blitt definert som sosialpolitiske spørsmål. De store yrkessammenlutningene tar imidlertid ansvar for å formulere en politikk også utenom det lønnspolitiske området. Dette har for eksempel resultert i at det i Hovedavtalen for arbeidstakere i staten finnes en paragraf (nr. 34) om 'Yrkeshemmede arbeidstakere'. Men funksjonshemmedes interesser er likevel i svært liten grad gjenstand for forhandlinger mellom partene i arbeidslivet, ei heller er de gjenstand for andre politiske initiativ fra arbeidstakerorganisasjonene. Funksjonshemmede arbeidstakers mest vitale interesser faller derfor i praksis utenom forhandlingssystemet både i privat og offentlig sektor.

Vårt utvalg har hatt kontakt med arbeidstakerorganisasjoner ved det seminaret som ble holdt i Tromsø 24. september 1990, men disse

kontaktene er i liten grad blitt dyrka videre. Her er det mye som gjenstår.

3.7 Brukerorganisasjonen

Kunnskap og erfaringer med formidlingsapparatet, hjelpemidler og problemløsninger, finnes hos brukerne. Det er idag ikke noen formalisert kontakt mellom brukernes organisasjon SSHF og de andre involverte partene. Den kunnskap og de erfaringer som ligger hos brukerne er således en lite utnyttet ressurs.

Under våre møter med RTF og hjelpemiddelsentralen har det vært enighet om at kontakten mellom brukernes organisasjon og formidlingsapparatet bør formaliseres. Med et formalisert samarbeide vil formidlingsapparatet kunne nytte de kunnskaper som er akumulert hos brukerne, samtidig som brukerne får innflytelse på utviklingen av hjelpemidler og tiltak.

4 Regelverket

Med dette kapitlet ønsker vi å klarlegge noe av det formelle grunnlaget for hjelpemiddelformidlingen til vår gruppe. Vi vil ta for oss noen av de mest sentrale begreper og formuleringer, og drøfte ulike aktuelle fortolkninger.

Avanserte lesetekniske hjelpemidler tildeles etter vurdering av trygdeetaten. Kriteriet for å få slike hjelpemidler, er en vurdering om hvorvidt hjelpemidlet er hensiktsmessig og nødvendig for den synshemmede. Hensiktsmessighet og nødvendighet sees i sammenheng med den situasjon den synshemmede befinner seg i. Tildeling av hjelpemidler vurderes etter forskjellige paragrafer i lovverket alt etter om hjelpemidlet skal nyttes i jobbsammenheng, til utdanning eller til fritidsbruk.

Hvis den synshemmede er yrkesaktiv, har også arbeidsgiver et visst ansvar for tilrettelegging av arbeidsplassen, og dermed også for finansieringen, så langt det er mulig og rimelig.

Begrepene ‘hensiktsmessig’, ‘nødvendig’, ‘mulig’ og ‘rimelig’ er lite presise. Den hyppige bruken av disse begrepene i lovteksten, medfører et behov for skjønn når regelverket skal anvendes.

4.1 Lov om folketrygd

Kapittel 5 i lov om folketrygd omhandler ytelser under attføring. Rundskriv kom. 05-03 gir kriteriene for å komme inn under kapittel 5. Kriteriene er videre utdypet i kommentarene til rundskrivet, kom. nr. 1 05-03. Her heter det i punkt 1.2 ‘Vilkårene for å få attføringshjelp’:

‘1 Det må foreligge sykdom, skade eller lyte.

2 Sykdommen må ha ført til varig nedsatt ervervsevne eller vesentlig innskrenkede muligheter ved valg av yrke eller arbeidsplass.

3 Attføringshjelpen må være hensiktsmessig.

4 Attføringshjelpen må være nødvendig.’

Vilkårene er nærmere omtalt i kom. 05-02.

Når det gjelder vilkåret om at hjelpen skal være nødvendig og hensiktsmessig, er det i forskriftenes §1 andre ledd sagt at det skal legges særlig vekt på hensynet til at den trygdede kan beholde sitt tidligere arbeid og at helsen bevares best mulig.

§5-3 inneholder retningslinje for tildeling av hjelpemidler til personer i yrke og utdanning. §5-8 inneholder regler om tildeling av hjelpemidler til hjemmebruk. Hjelpemidler som tildeles etter disse paragrafene, blir utlånt fra trygdeverket, og brukeren er forpliktet til å levere utstyret tilbake hvis behovet ikke lenger er til stede.

I §5-3 heter det:

‘Attføringshjelp kan ytes i den utstrekning det ansees nødvendig og hensiktsmessig i form av

a. opphold, undersøkelse, trening og behandsling i sosialmedisinsk avdeling ved sykehus eller godkjent attføringsinstitusjon,

b. tilskott til opplæring, trening og arbeidstilvenning ved skole, kurs, bedrift e.l.,

c. tilskott til dekning av nødvendige utgifter under attføring som nevnt under bokstav a og b,

d. tilskott eller lån til reise, flytting, til å komme igang med et erverv eller til annet formål som har avgjørende betydning for den trygdedes ervervsmuligheter.

Departementet fastsetter nærmere forskrifter for stønad etter denne paragrafen. Det kan herunder bestemmes at

a. Utlån av hjelpemidler skal skje gjennom hjelpemiddelsentral, omfattet av fylkeskommunal plan.’

I §5-8 heter det:

‘1. Til den som på grunn av sykdom, skade eller lyte har vesentlig og varig innskrenket alminnelig funksjonsevne, kan ytes stønad som er nødvendig og hensiktsmessig for å bedre evnen til å klare dagliglivets situasjoner.

Det kan ytes stønad i form av

a. utlån av eller tilskott til hjelpemidler,

b. tilskott til opplæringstiltak,

c. tilskott eller lån til annet formål, som tolketjeneste, førerhund, anskaffelse av bil m.v. Stønad til anskaffelse av bil kan ikke tilståes til den som blir funksjonshemmet etter fylte 70 år.’

‘3. Departementet fastsetter forskrifter om hjelpemiddelsentralenes

virksomhet og ansvar i forhold til bestemmelsene i denne lov.’

En skal også merke seg §5-9 som sier:

‘Retten til stønad etter bestemmelsene i dette kapitlet faller bort i den utstrekning slik stønad omfattes av ansvarsområdet i annen lovgivning. Departementet kan gi nærmere forskrifter om avgrensningen.’

Overstående åpner etter vår mening for fortolkninger og ansvarfraskrivelse.

Rundskriv kom. 05-08 gir i §1 kriteriene for å komme inn under denne paragrafen. Her heter det:

‘Stønad etter disse forskrifter kan ytes til den som på grunn av sykdom, skade eller lyte har vesentlig og varig innskrenket alminnelig funksjonsevne. Stønad kan ytes i den utstrekning det ansees nødvendig og hensiktsmessig for å bedre den trygdedes evne til å klare dagliglivets situasjoner.’

4.2 Arbeidsmiljøloven

Mens folketrygdloven er personrettet, beskriver arbeidsmiljøloven generelle tiltak på arbeidsplassen og har som intensjon å gjøre forholdene bra for alle.

§13 i arbeidsmiljøloven har overskriften ‘Særlig for yrkeshemmede arbeidstagere’. Paragrafen er inndelt i 4 punkter hvorav de to første er interessante mht. hjelpemidler.

‘§13.1 Adkomstveier, sanitæranlegg, tekniske innretninger og utstyr m.v. skal, så langt det er mulig og rimelig, være utformet og innrettet på en slik måte at yrkeshemmede kan arbeide i virksomheten.’

‘§13.2 Hvis en arbeidstager er blitt hemmet i sitt yrke som følge av ulykke, sykdom, slitasje, e.l. skal arbeidsgiveren, så langt det er mulig, iverksette de nødvendige tiltak for at arbeidstakeren skal kunne få eller beholde et høvelig arbeid. Arbeidstakeren skal fortrinnsvis gis anledning til å fortsette i sitt vanlige arbeid, eventuelt etter særskilt tilrettelegging av arbeidet, endringer i tekniske innretninger, gjennomgått attføring e.l.’

Lovteksten gir ingen konkrete rettigheter til arbeidstakeren, men gjør eventuell bistand til et skjønnsspørsmål. I rundskriv kom. nr. 1 05-03, finnes det en del punkter som har til intensjon å fastlegge en ansvarsdeling mellom trygdestaten og arbeidsgiver.

I punkt 1.7.2 om arbeidsmiljøloven heter det:

‘I samråd med Kommunal og arbeidsdepartementet og Sosialdepartementet er rikstrygdeverket kommet fram til en ansvarsfordeling mellom folketrygden og arbeidsgivers plikter.’

Disse retningslinjene gjelder for allerede ansatte arbeidtakere, som i utgangspunktet er arbeidsgivers ansvar etter arbeidsmiljøloven. For nyansatte og for selvstendige næringsdrivende er det ingen begrensninger i folketrygdens kapittel 5 p.g.a. arbeidsgivers ansvar.

Rundskrivets punkt 1.7.2.1 og 1.7.2.4 blir spesielt berørt av overstående. Punkt 1.7.2.1 omhandler endring av lokaler, adkomstvei m.m. I punkt 1.7.2.4 heter det:

‘Det kan ikke ytes stønad til spesielle hjelpemidler eller utstyr som er individuelt tilpasset den funksjonshemmede dersom utgiftene med rimelighet bør kunne bæres av arbeidsgiver. Ved vurderingen av om arbeidsgiver bør kunne dekke utgiftene,

taes hensyn til utgiftenes størrelse, arbeidsgivers økonomiske evne, og om funksjonshemningen har sammenheng med forhold på arbeidsplassen. Dersom utgiftene overstiger 1/2 G, bør imidlertid folketrygden dekke de utgifter som overstiger dette beløpet’.

1/2 G (G=grunnbeløpet i folketrygden) utgjorde i 1991 ca kr 17000. Det framgår ikke klart av lovteksten om denne 1/2 G er en engangsutgift for arbeidsgiver, eller om dette er en kostnad som må påregnes hver gang et hjelpemiddel skal reanskaffes.

Regelen om bygningsmessige endringer samt kostnadsdeling med arbeidsgiver kan fravikes under visse forutsetninger. I punkt 1.7.2.5 om unntak heter det:

‘De begrensninger som er nevnt i 1.7.2.1 og 1.7.2.4 gjelder ikke dersom

a. Utgiftene er nødvendig for at den trygdede skal kunne begynne i et arbeidsforhold, eller påløper i løpet av de 6 første månedene av et ansettelsesforhold.

b. Det er nødvendig å opprette en ny arbeidsplass i bedriften for en tidligere ansatt pga. vedkommendes funksjonshemning.

c. Dersom funksjonshemningen er så vidt omfattende at det gis adgang til oppsigelse etter bestemmelsene i lov om arbeidervern og arbeidsmiljø mv.’

Overstående formuleringer viser at funksjonshemmede arbeidstakere lett kan bli kasteballer mellom trygdeetaten og arbeidsgiver. Uklarheter m.h.t. økonomisk ansvar, tilsier dette. Det er heller ikke klart sagt fra hvor ansvaret for gjennomføring av en tilrettelagt arbeidsplass m.h.t. hjelpemidler hører hjemme.

I punkt 1.7.2.2 om anskaffelse av utstyr heter det:

‘Det ytes ingen støtte til utstyr som ikke er individuelt tilpasset den enkelte arbeidstager i forhold til vedkommendes funksjonshemning. Heller ikke til utstyr eller endring av utstyr som har karakter av modernisering av produksjonsutstyr’.

Punkt 1.7.2.3 har tittelen ‘Tilrettelegging av arbeide, gratis hjelp’. Her heter det:

‘Med mindre det følger av særskilte forskrifter gitt i medhold av folketrygdloven, kan det ikke ytes stønad fra folketrygden til praktisk hjelp eller tilrettelegging av arbeide.’

I punkt 1.7.2.6 om utgiftsfordeling heter det:

‘Dersom det ytes stønad fra folketrygden etter §§3 og 4, og tiltaket også kommer funksjonsfriske arbeidstakere til nytte, bør det skje en utgiftsfordeling mellom arbeidsgiver og folketrygden.’

For SSHF’s medlemmer kan det også være interessant å merke seg at det i punkt 1.7.6 om universiteter og høyskoler, heter:

‘Disse institusjoner har ingen lovbestemt plikt til å dekke spesielle utgifter funksjonshemmede studenter har i forbindelse med studiene. Dersom vilkårene for attføringshjelp for øvrig er oppfylt, kan stønad som nevnt i forskrifter om attføring tilståes på vanlig måte.’

Kapittel 2 i rundskrivet beskriver engangsstønader for at den funksjonshemmede skal kunne få eller beholde høvelig arbeide. Hvis en engangsstønad er tilstrekkelig, skal denne prioriteres før mer langsiktige attføringstiltak settes iverk.

I punkt 2.2.2.1 heter det:

‘Med hjemmel i §4 1.a kan det gies stønad til hjelpemidler, ombygging av maskiner eller annet utstyr som er nødvendig for at den trygdede skal kunne få eller beholde arbeid, eller gjennomføre utdanning. Når det gjelder avgrensning av folketrygdens ansvar i forhold til arbeidsmiljøloven, vises til rundskriv kom. 05-09. Hjelpemidler og utstyr skal fortrinnsvis gies som utlån gjennom eller i samarbeid med hjelpemiddelsentral. Ved tilståelse av utstyr eller hjelpemidler som egner seg for resirkulering, må trygdekontoret sørge for at den trygdede undertegner en utlånserklæring.’

Det kan ytes støtte til tilrettelegging/-ombygging av utstyr både for yrkesaktive og til personer i utdanning.

I punkt 2.2.2.2 om stønad på arbeidsplass heter det:

‘Det kan ytes stønad til ombygging av maskiner, til hjelpemidler og til annet nødvendig utstyr på arbeidsplassen som f.eks. spesialstol, rullestol, spesialverktøy, spesialtilpassning av datautstyr m.v.’

Det heter videre:

‘Dersom slike tiltak vurderes som hensiktsmessig og kan gjennomføres, skal de prioriteres før andre tiltak som f.eks. omfattende omskolering og utdanning.

Trygdekontorene i samarbeid med blant andre arbeidsmarkedetaten må nøye vurdere om det for en langtidssykemeldt eller for en funksjonshemmet som skal formidles til arbeid

kan være hensiktsmessig med hjelpemidler og eller ombygging av arbeidsplass.

Basisgruppene bør samarbeide med ergotereapeut, fysioterapeut, bedriftshelsetjeneste og eller hjelpemiddelsentralen om slike spørsmål.’

Punkt 2.2.2.3 omfatter stønad under utdanning, og her heter det:

‘Det kan ytes stønad til hjelpemidler, til ombygging av maskiner eller til annet teknisk utstyr til personer som gjennomfører hensiktsmessig utdanning. Som regel vil det dreie seg om hjelpemidler og teknisk utstyr som er spesielt utviklet for funksjonshemmede som datautstyr til blinde og svaksynte og spesielt teknisk utstyr til døve og hørselshemmede. Det kan imidlertid også ytes stønad til utstyr som brukes av funksjonsfriske dersom det vurderes som hensiktsmessig og nødvendig for at søkeren til tross for sin funksjonshemning skal kunne gjennomføre utdanningen på tilnærmet normal utdanningstid.’

I det overstående er det flere steder formulert at rimelige løsninger skal prioriteres foran de mer omfattende og kostbare. En skal også merke seg at datautstyr til synshemmede er nevnt et par steder.

4.3 Datautstyr

I 1990 kom det en melding om tildeling av datautstyr etter kapittel 5 i lov om folketrygd. Her heter det:

‘1. Generelle forutsetninger

Når det gjelder datatekniske hjelpemidler til funksjonshemmede, er

det ikke tvil om at i visse situasjoner og brukt på riktig måte vil slike hjelpemidler kunne representere en vesentlig nyvinning med hensyn til å kunne kompensere for praktiske problemer knyttet til en funksjonshemming. Dette gjelder både under utdanning, i arbeidslivet og i dagliglivets situasjoner.

Av hensyn til de betydelige kostnader knyttet til datautstyr er det imidlertid helt nødvendig å være strengt kostnadsbevisste dersom en skal yte stønad til datautstyr for funksjonshemmede. Dette gjelder uansett om stønad ytes i medhold av §5.3 eller §5.8.

Dette betyr at det må stilles strenge krav til den faglige formidling. For at stønad til datautstyr skal kunne tilstås må en ha tilstrekkelig sikkerhet for :

- at et datateknisk hjelpemiddel er den mest hensiktsmessige måte å løse de foreliggende problemr på i forhold til alternative løsninger og tiltak - også under hensynstagen til kostnadene knyttet til de forskjellige alternativer

- at det utstyr det søkes om er det beste med hensyn til pris og kvalitet og at ikke datatekniske hjelpemidler med enklere funksjoner og tenkt for et mer begrenset anvendelsesområde vil kunne tilfredstille behovet

- at opplæring og videre oppfølging er lett tilgjengelig og planlagt, noe som er en vesentlig forutsetning for en hensiktsmessig bruk og utnyttelse av hjelpemiddelet.

2. Materiellrettslige vilkår for stønad

§5-3 I samsvar med gjeldende retningslinjer vil det kunne ytes stønad

til datautstyr til den som er under utdanning eller som er avhengig av slikt utstyr for å kunne få eller beholde høvelig arbeid. Det er en betingelse at utstyret er hensiktsmessig og at det er nødvendig for at vedkommende skal kunne gjennomføre utdanningen på tilnærmet normal utdannings- tid eller utføre sitt arbeid tilfredsstillende og derved nødvendig for å få eller beholde høvelig arbeid.'

Overstående må sammenholdes med rundskriv kom. nr. 1 05-03, der arbeidsgivers plikter beskrives. Punkt 2 fortsetter med retningslinjer for tildeling av datautstyr til hjemmebruk etter §5.8:

'Det vil kunne ytes stønad til datatekniske hjelpemidler for å kunne løse praktiske problemer i dagliglivet som skyldes funksjonshemmingen. Vilkåret er at de problemer som søkes løst ved hjelp av datatekniske hjelpemidler er av tilstrekkelig stort omfang til å kunne forsvare investeringen. Datautstyret må således være av vesentlig betydning for den alminnelige funksjonsevne.

Datatekniske hjelpemidler vil også kunne tilstås til barn og ungdom som på grunn av alvorlig funksjonshemming er sterkt hemmet i sine muligheter for normal stimulering/aktivisering. Det er et vilkår at utstyret vil være av vesentlig betydning som stimulerings/aktiviseringshjelpemiddel og derved av vesentlig betydning for den generelle utvikling av den alminnelige funksjonsevne.'

Punkt 3 i meldingen omhandler krav til den faglige formidling. Faktorer som be-

hov, funksjon, forutsetninger, ansvar og opplæring/oppfølging, skal vurderes. Det er også en forutsetning at opplæring/oppfølging skjer i nært samarbeid med det lokale hjelpeapparat. Det lokale hjelpeapparat har også en forpliktelse til senere oppfølgingsarbeid.

Videre er det skissert hvilke opplysninger en søknad om datateknisk utstyr må inneholde. En av disse er opplysninger om hvordan datateknisk utstyr kan bidra til at den funksjonshemmede kan løse nødvendige oppgaver og øke delaktigheten. I kommentaren til dette punktet heter det:

‘Behovet til datautstyr til voksne begrunnes ofte med ønske om å kunne delta i organisasjonsarbeid eller fritidsaktiviteter. Det ligger utenfor rammen for folketrygden å dekke utstyr til hobbyvirksomhet og fritidsaktiviteter. Organisasjonsvirksomhet, politisk eller sosialt arbeid, må imidlertid anses som omfattet av dagliglivets gjøremål. Det vil derfor kunne ytes stønad til datautstyr som pga. funksjonshemmingen er nødvendig for å løse praktiske problemer knyttet til en slik virksomhet.’

I søknaden skal det også være avklart hvordan opplæring og oppfølging skal foregå, og hvem som har det lokale ansvar for denne biten. I kommentarene heter det:

‘For at opplæringen skal være tilfredstillende må den skje ved en fast faglig (EDB/pedagogisk) forankring nær brukeren, vare over tid og være jevnlig. På den måten vil det lettere kunne fanges opp praktiske problemer og endrede behov og ønsker.’

Det er her ikke klarlagt om opplæringen skal omfatte generell bruk av datautstyret, eller om det bare er snakk om bruk av tilleggsutstyr.

5 Hjelpeapparatet

5.1 Arbeidsmarkedsinstituttene

Arbeidsmarkedsinstituttene - AMI'ene - utgjør arbeidsmarkedsstatens andrelinjetjeneste og har landsdelsdekkende ansvar. Faglig og administrativt er de underlagt Arbeidsdirektoratet. De 4 instituttene vi har ligger i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø. Disse skal primært gi tilbud til spesielle grupper av yrkeshemmede arbeidssøkere som attføringsseksjonene ved arbeidskontorene ønsker nærmere utredning på. Det dreier seg her om personer med sansedefekter (syn/hørsel), bevegelseshemming, visse muskel og skjelettskader, hjerneskade og med hjertelidelser (Oslo). Andre spesielle yrkeshindringer kan også gi grunn til bistand fra instituttene.

Instituttene er kompetansemessig utrustet for å hjelpe rådsøkerne til å legge realistiske yrkes- og utdanningsplaner. Virksomheten retter seg mest mot personer i en attføringssituasjon, men har også som mål å hjelpe alle som er usikre i valg av yrke eller utdanning.

Når det gjelder gruppen synshemmede spesielt, så er dette en meget liten gruppe i AMI-sammenheng. I 1990 utgjorde den fra 2% av samtlige saker for Tromsø og Oslo til ca 4% for Trondheim. På grunn av liten henvisning fra arbeidskontorene er antallet av medarbeidere med ansvar for synsområdet bare 1 i Tromsø og Bergen og knapt 2 i Trondheim og Oslo.

Tilrettelegging og vurdering av hjelpemidler for synshemmede i en arbeidssituasjon er lite utviklet ved AMI'ene, mest på grunn av mangelfull utrustning og lav kapasitet på synskompetanse. I områder med hjelpemiddelsentral har man overlatt det meste av disse oppgavene til synseksjonene. I fylker uten hjelpemiddelsentral har de respektive AMI'ene fått noe mer utstyr og tatt flere av anbefalingene selv.

I ethvert tiltak med tilrettelegging og bruk av spesielle hjelpemidler for synshemmede i en arbeidssituasjon ligger det et stort behov for oppfølging. Slik oppfølging er ofte nødvendig for å sikre at planlagte tiltak skal lykkes i praksis. Arbeidsmarkedsetaten har dessverre altfor liten kapasitet til å ivareta slike oppgaver.

Rådgivningsservicen for synshemmede avviker ikke vesentlig fra bistanden til andre grupper, bortsett fra spesiell tilrettelegging av testsituasjoner. Her bestemmer synsfunksjonen hvilke test-varianter som skal brukes. Programmet strekker seg vanligvis over 3-5 dager og skal avklare skoleforutsetninger, yrkesinteresser, helsekontrollbehov og evt. hjelpemiddelbehov. I tillegg kan det være aktuelt med mer omfattende bistand i form av en generell arbeidsutprøving over noen uker på AMI eller utprøving i ordinært arbeidsliv - hospitering. Normalt er det folketrygden som sørger for det økonomiske fundamentet i en attføringsprosess, men det kan også dreie seg om tilskudd fra arbeidskontor.

Selv om gruppen av synshemmede henvist til AMI'ene har vært svært beskjeden i omfang, er det mye som tyder på at antallet er økende. Ved AMI-Tromsø er man bl.a. igang med en kartlegging av svaksynte og blinde i yrkesaktiv alder i Nord-Norge. Dersom vi regner at ca 5 o/oo av befolkningen er svaksynt eller blind, så antas det at vel 20% av disse befinner seg i det aktuelle aldersområdet. Foreløpige resultater antyder at ca halvparten av disse igjen er aktuell for oppfølgende tiltak i en eller annen form. For Nord-Norge tilsvarer dette i overkant av 200 personer som enten er på skole, i arbeid eller er uførepensjonert.

AMI-systemet er for tiden under omorganisering til et system med fylkesvise arbeidsrådgivningskontorer (ARK), underlagt fylkesarbeidskontorene. For samskipningssentrene synes det imidlertid å være noenlunde enighet om å opprettholde de samme landsdelsområder som AMI'ene dekker idag.

5.2 Hjelpemiddelsentralene

I flere fylker er det etablert fylkeskommunale hjelpemiddelsentraler med egne synsseksjoner. Disse spiller en vesentlig rolle i formidlingen av høyteknologiske hjelpemidler til synshemmede. De er serviceorganer med ansvar for en planmessig organisering av formidlingen. Det dreier seg her om innkjøp, lagerhold, utprøving, vurdering av synsfunksjoner, anbefaling av løsningssystemer osv.

I prinsippet kan hjelpemidlene kjøpes inn for trygdeverkets regning og lånes ut til brukers dersom brukers trygdekontor gjør positivt vedtak om dette. Når det gjelder avanserte tekniske løsningsmodeller for synshemmede, er det ofte behov for utprøving i det miljø de skal brukes i, spesielt hvis det er ulike alternative løsningsmodeller. Det fins da mulighet for midlertidig utlån for å gjennomføre en utprøvningsprosess.

Når det endelige valg er gjort og søknad er sendt trygdeverket, får oftest brukeren beholde utstyret til fortsatt bruk i påvente av en avgjørelse. På denne måten kan de negative konsekvensene av en langdryg saksbehandling reduseres betraktelig.

Når hjelpemidlet er innvilget, blir dette registrert både ved brukers trygdekontor og i hjelpemiddelsentralen etter bestemte rutiner. En av forutsetningene er at hjelpemidlet leveres tilbake til hjelpemiddelsentralen når brukeren ikke lenger har nytte av det.

Når utlånet gjelder elever i grunnskole eller i videregående skole til bruk på skolen, skal utstyret normalt betales av den enkelte skoleetat. De siste årene har man imidlertid ved noen hjelpemiddelsentraler hatt en prøveordning med utleie av tekniske hjelpemidler til skoleetatene. Hjelpemiddelsentralene har hatt det administrative og formidlingstekniske ansvaret for denne ordningen, mens skoleetatene har betalt en tilpasset årsleie. Ordningen tas nå opp til evaluering.

De enkelte synsseksjoner ved hjelpemiddelsentralene har direkte kontakt med leverandørene og får løpende informasjon bl. a. om nye produkter. Hjelpemiddelsentralene informeres dels via ordinært brosjyremateriell, ved besøk og studiereiser og ellers nødvendig kontakt. Det gode samarbeidet har bidratt til å vedlikeholde og utvikle synsseksjonenes kompetanse. Denne kontakten har også hatt betydning for tilbakemeldinger med hensyn til brukererfaringer og produktutvikling. Flere leverandører låner også ut utstyr til synsseksjonene for utprøving og vurdering før eventuelle innkjøp foretas. Dette bidrar til å forebygge feilinvesteringer.

Hjelpemiddelsentralene har foreløpig ikke et registreringssystem der man kan lese ut statistiske spesifikke opplysninger om synstekniske hjelpemidler. Erfaringene tyder imidlertid på en sterk økning i såvel behov som utlån.

Den statlige handteringen har i disse dager tatt en ny foruroligende vending. En ny modell for overføring av formidlingsansvaret til fylkeskommunene der statlige rammeoverføringer skal danne det økonomiske fundamentet utredes vinteren 1992.

5.3 Nasjonal faglig koordinering

Tildeling av avanserte lesetekniske hjelpemidler, stiller store krav til formidlingsapparatet. Leverandørene er mange, brukergruppen er lite homogen og hvis det dreier seg om edb-utstyr, skal dette som oftest integreres med annet utstyr. På hjelpemiddelsentralene jobbes det med mange forskjellige typer funksjonshemninger, og personellet har ikke kapasitet til å bygge opp eller vedlikeholde den kompetanse det her snakkes om. Det er også tvilsomt om det på den enkelte hjelpemiddelsentral er kapasitet nok til å holde oversikt over produktspektret. En kan derfor risikere at enkelte leverandører kommer i en monopolsituasjon mht. hjelpemiddeltildelinger fra en enkelt hjelpemiddelsentral.

Når det gjelder kompetanse på bruk av hjelpemidler, finnes denne blant brukerne. Det foregår idag ikke noen formalisert tilbakeføring av denne kompetansen til formidlingsapparatet og heller ikke til produsentleddet. Det later også til at statistisk materiale, som kan dokumentere effekten av forskjellige tiltak, mangler.

Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede (RTF), er et nasjonalt kompetansesenter. RTF har i en del tilfeller bidratt med kompetanse i trykkesaker der trykdeetaten har følt manglende kompetanse. Det synes viktig at det finnes en nasjonal formidlingskompetanse som kan bistå det lokale formidlingsapparat ved behov.

For at dette skal fungere, er det nødvendig å knytte RTF formelt inn i hjelpemiddelsentralsystemet. Det må videre være en oppgave å få tilbakeført brukererfaringer til formidlingsapparatet og til hjelpemiddelprodusenter. En slik tilbakeføring av brukererfaringer er også nødvendig for å bygge opp statistisk materiale som kan nyttes for å evaluere systemet. Vi ser det også som en oppgave for et slikt nasjonalt kompetansesenter å bidra med informasjon til kommersielle leverandører av edb-produkter og programvare, slik at disse ikke utelukker synstekniske løsninger.

5.4 Opplæring

En del avanserte hjelpemidler stiller store krav til brukerens ferdigheter. Opplæring og brukstrening er tidkrevende, og kan være problematisk hvis den må skje i kombinasjon med jobb, f.eks. når bruker ikke disponerer tilsvarende utstyr utenom arbeidstid.

Edb-meldingen (se kapittel 4.3) inneholder klausuler om opplæring, oppfølging samt krav om avvarsinstans i det lokale formidlingsapparat. Vi kjenner ikke til noen eksempler der denne siden er blitt ivaretatt slik som beskrevet i meldingen.

Det synes også som et problem at det ikke

eksisterer formaliserte rutiner for tilbakeføring av brukererfaringer til formidlingsapparatet.

6 Praktisering av regelverket

Hjelpemiddelutvalget har lagt en god del arbeid i å finne ut av hvordan det regelverket som eksisterer på området formidling og tildeling av synshjelpemidler fungerer og oppfattes i praksis. I fokus har her, som ellers i denne rapporten, vært lagt på de avanserte lesetekniske hjelpemidlene.

Tidligere i rapporten har vi tatt for oss hvordan formidlinga er organisert, i denne delen tar vi for oss hvilke vurderinger som skal legges til grunn, eller faktisk blir lagt til grunn ved søknadsbehandlninga i trygdeetaten.

Den viktigste arbeidsformen vår har her vært samtaler med involverte saksforberedere (ved utarbeidelse av søknader) og saksbehandlere (ved avgjørelse). Sentralt står her de møter vi har hatt med Sosialdepartementet, Rikstrygdeverket og trygdesjefen i Tromsø.

Vi har disponert stoffet slik at først tar vi for oss de saksfelt hvor det foreligger eller i følge Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket skal foreligge praksis som synshemmede med behov for avanserte lesetekniske hjelpemidler etter vår vurdering kan si seg fornøyd med.

Derneft vil vi ta for oss de forholdene som fortsatt står langt tilbake å ønske.

6.1 Våre rettigheter

Dette avsnittet kan sies å utgjøre de positive resultatene ved vårt arbeid med regelverket. Det er etter vår vurdering et svært viktig avsnitt, siden vi her mener at vi har dokumentert at på de felter vi her tar for oss, har synshemmede klare rettigheter som også Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket har anerkjent. Disse rettighetene skal den enkelte kunne forvente at det lokale trygdekontor retter seg etter i det

praktiske liv - uten problemer. Her skal problemene med hensyn til fortolkning av regelverket ikke foreligge.

6.1.1 Om sakkyndig vurdering

Før vi går på forholdene omkring hvem som er å betrakte som sakkyndig, er det nødvendig å referere til hva vi fikk ut av møtet med Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket omkring hva den sakkyndige skal vurdere.

Kravet om hensiktsmessighet og nødvendighet. Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representanter fremhevet meget sterkt hensynet til nødvendighet og hensiktsmessighet ved vurdering av søknader om tekniske hjelpemidler. Saksbehandler må først og fremst ta stilling til spørsmålet om hjelpemidlet er nødvendig og hensiktsmessig.

De slo fast at om du som synshemmet har en nødvendig ekstraavgift i forhold til funksjonsfriske for å få hensiktsmessige arbeids- og studieredskaper, så skal denne utgiften dekkes. En vil imidlertid alltid spørre om det finnes rimeligere alternativer.

Fra vår side ble det stilt spørsmål om tilleggsutstyr for å kunne bruke allerede anskaffet datamaskin. Det noe overraskende svaret var at det ikke spørres om det nødvendige eller hensiktsmessige ved tilleggsutstyret. Her går nødvendighet og hensiktsmessighet kun på vurdering av brukerens behov for datamaskin i det hele tatt. En positiv vurdering av en søknad ville derfor ikke bare føre til at Rikstrygdeverket dekket ekstraavgiftene til anskaffelse av tilleggsutstyret, men at de samlede kostnadene ved en EDB-løsning ville bli dekket. På den annen side vil den synshemmede ikke kunne få dekket nødvendig eller hensiktsmessig tilleggsutstyr dersom trygdeetaten stiller seg tvilende til brukerens behov for datamaskin.

Det ble slått fast at det vurderingsmessig er stor forskjell på det utstyret brukeren trenger i lønnet arbeid eller i utdanning, og det brukeren trenger på hjemmeplan. Det skal svært mye til for å kunne dokumentere et nødvendig behov for datamaskin hjemme. For eksempel la Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representanter liten vekt på vårt argument om at synshemmede kan ha behov for øving og opp trening hjemme for å mestre jobbsituasjonen bedre.

Sakkyndig vurdering i studiesituasjon.

Når det gjelder studier som defineres som yrkesmessig attføring, mente representantene for Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket at det i regelverket var tatt tilstrekkelig hensyn til synshemmedes behov for tekniske hjelpemidler. Det ble videre slått fast at synshemmede studenter skal få tildelt hjelpemidler sjøl om utdanninga ikke er godkjent som yrkesmessig attføring. Utdannelsen må dog av sakkyndige vurderes som hensiktsmessig.

Poenget her er at sakkyndige i denne sammenheng kan være sosialsekretæren ved universitetet/høyskolen eller også studieveilederen. Dette er nærmere definert i forskrifter om attføringshjelp.

Sakkyndig vurdering i arbeidsforhold.

Her ble det avdekket motstridende, for ikke å si uforenlige, krav i regelverket. Representantene for Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket understreket at man først måtte tiltre et arbeide før man kunne levere inn en utredet søknad om datautstyr til bruk i den aktuelle jobben. Dette stemmer imidlertid dårlig med Rikstrygdeverkets ønske om at slike søknader må innleveres godt i forkant av det tidspunkt da behovet vil melde seg. Dette for å forkorte ventetiden.

Den sakkyndige instans når det gjelder tilrettelegging av arbeidsplassen, synes imidler-

tid å være nokså klart definert. Både Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representant understreket at Rikstrygdeverket i regelen forholdt seg til arbeidsmarkedsinstituttene og Rådet for Tekniske tiltak for Funksjonshemmede som sakkyndige instanser.

Arbeidskontorene skal etter deres oppfatning fungere som formidlere i førstelinje eller kontaktledd for brukeren. Det er således arbeidskontorene som benytter seg av arbeidsmarkedsinstituttene som sakkyndige når det handler om hensiktsmessighet og nødvendig tilrettelegging.

Sosialdepartementet ønsker i denne forbindelse at hjelpemiddelsentralene skal kunne gå inn i et tettere samarbeid med f.eks. arbeidsmarkedsinstituttene, men foreløpig har ikke hjelpemiddelsentralene kapasitet til dette.

Departementet ga uttrykk for at den formidlingsfaglige kompetansen måtte bygges ut, og viste her bl.a. til at noen sentrale statlige spesialskoler blir omdannet til kompetansesentra. Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representanter var likevel begge usikre på Husebys og Tambartuns roller i forhold til formidlingssystemet.

Positive konklusjoner om sakkyndig vurdering.

Under dette punktet har møtet med Sosialdepartementet og Rikstrygdeverket vist at disse instanser anser spørsmålet om hvem som er sakkyndige for vurdering av om et hjelpemiddel er nødvendig og hensiktsmessig for den synshemmede som nokså klart når det gjaldt studenter under yrkesmessig attføring (sosialkonsulenter, studieveiledere) og arbeidstakere (arbeidsformidlingas organer). Situasjonen var ikke like klar for de gruppers vedkommende som falt utenom disse kategoriene (og spørsmålet blir derfor ikke nevnt i den ovenstående gjennomgangen).

Representantene for trygdekontoret i Tromsø var i prinsippet enige i at de nevnte instanser

var sakkyndige, men det var usikkert for dem hvilken kompetanse som faktisk finnes innen arbeidsmarkedsetaten.

Likeså hadde man på det lokale planet oppfatta situasjonen vedrørende studenter i høgskole- og universitetssektoren på samme vis som Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representanter beskriver den. Sosialkonsulenter og studieveiledere må betraktes som sakkyndige ved utredning av studentenes behov.

Hjelpemiddelutvalget oppfatter følgelig situasjonen som temmelig avklart på dette punktet.

Negative konklusjoner om sakkyndig vurdering. Samtalen med Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representanter avdekket et par forhold som vi mener klart er uheldige.

For det første ble det klart for oss at etaten opererer med uforenlige ønsker for når en søknad om finansiering av en tilrettelegging av en ny arbeidsplass skal leveres. Man ønsker å få søknaden så tidlig som mulig, helst før man tiltrer. Samtidig forlanges det at man skal ha tiltrådt før en kan utrede hvilke tilretteleggingsbehov som melder seg i den nye jobben.

Det er også uheldig at trygdeetaten ved vurdering av tilleggsutstyr til datamaskin skal overprøve søkerens behov for datamaskina. En kan da få det tilfellet at arbeidsgiver ønsker at arbeidstakerne skal ha tilgang på datamaskin, men den synshemmede ikke kan få tilleggsutstyret dekket over trygden fordi trygdekontoret mener det ikke er nødvendig eller hensiktsmessig for vedkommende å bruke datamaskin i arbeidet. Man har her et regelsett som gjør at man enten får alt eller intet. Finner trygdekontoret at datamaskin er nødvendig og hensiktsmessig, vil trygden dekke både datamaskin og tilleggsutstyr. I motsatt fall får arbeidsgiver eller den synshemmede sjøl dekke utgiftene ved

anskaffelse av utstyret.

Det nødvendige og hensiktsmessige dukker opp som kriterium ved behandlinga av andre søknader om støtte også, dette vil vi komme tilbake til i kapittel 6.2.

6.1.2 Skifte av studiested

Sosialdepartementets og Rikstrygdeverkets representanter oppfatta det ikke som noe problem å få med seg persontilpassede hjelpemidler fra et studiested til et annet på høyskole-/universitetsnivå. Forutsetningen er bare at behovet for hjelpemidler er det samme på begge steder.

6.1.3 Overgang fra studie til arbeid

Rikstrygdeverket innvilger hjelpemidler både til studier og yrkesaktivitet. Derfor kunne verken Sosialdepartementets eller Rikstrygdeverkets representanter se at noen problemer skulle oppstå for å ta med seg persontilpassede hjelpemidler fra studiet til arbeidet. Begge viste tegn til vantro når de ble presentert for erfaringer som viste det motsatte. Blant annet ble det vist til et tilfelle der behovet i studie- og jobbsituasjon var det samme, og trygdeetaten likevel forlangte utstyret tilbakelevert. Begge slo de fast at den nødvendige smidighet for slike tilfeller lå innarbeidet i systemet og at vanskelighetene måtte tilskrives svikt i det lokale formidlingsapparat.

Slike problemer vil etter deres mening, kun kunne oppstå når en student har avsluttet utdannelsen og ikke umiddelbart begynner i arbeid, eller hvis han begynner i jobb hvor hjelpemidlene ikke er å betrakte som nødvendig utstyr. Da kan det forlanges at utstyret tilbakeleveres.

I samtalen med trygdesjefen i Tromsø forsøkte vi å konkretisere hvordan denne overgangen faktisk ville bli taklet på det lokale plan.

Det ble fra trygdekontorets side sagt at ved overgang fra studie til arbeid vil trygdekontoret foreta en 'vanlig revisjon av saka' når studiet er over. I en venteperiode (arbeidsløshet) kan det tenkes at man krever hjelpemidlene tilbake.

6.1.4 Skifte av arbeidsgiver

Ved overgang fra en arbeidsgiver til en annen skal bruker kunne ta med seg utstyr som er dekket av trygdeverket, selv om det er delfinansiert av forrige arbeidsgiver. Dette ble sterkt understreket av Rikstrygdeverkets representant. Økonomisk oppgjør blir en sak mellom arbeidsgiverne og trygdeverket, og affiserer ikke bruker.

Brukeren skal altså kunne ta med seg allerede tildelt utstyr. Det vil derimot være vanskelig å få dekket nytt tilleggsutstyr dersom skifte av jobb ikke er nødvendig. Det vil si når man forlater en jobb som er definert som hensiktsmessig, for å gå over i en annen jobb av feks. karrieremessige grunner.

Verken Sosialdepartementets eller Rikstrygdeverkets representant kjente til noe tilfelle der skifte av jobb har ført til at bruker har måttet levere utstyr tilbake til trygdekontoret.

Konklusjonen var at der det kan sannsynliggjøres at behovet forblir det samme, skal det finnes praktiske løsninger for å kunne ta med seg persontilpasset utstyr. Det er heller ikke noe i regelverket som forhindrer slike praktiske løsninger. I påvente av avgjørelse er det åpnet adgang til utlån av utstyr.

Under vårt møte med trygdesjefen i Tromsø konkluderte både vi og trygdekontorets representanter med at her er det snakk om ordninger og praksis som er for lite kjent blant arbeidsgivere og de synshemmede brukerne.

6.2 Problemskapende praksis i trygdeetaten

6.2.1 Uklarhet om teknisk utstyr til hjemmebruk For elever i grunnskole og videregående skole

Det er et statlig ansvar å sørge for tekniske hjelpemidler til hjemmebruk. Dette gjelder uavkortet også for elever i grunnskole og videregående skole. Statens representanter mener at regelverket er helt klart på dette punkt.

Likevel hadde de forståelse for at problemer kunne oppstå på kommunealt og fylkeskommunalt plan, men at disse problemene kun skyldes mangelfull informasjon.

Når behov for nødvendige og hensiktsmessige hjelpemidler til hjemmebruk er avdekket, er det statens klare ansvar å besørge formidlingen, sier de. Kommunene og fylkeskommunene har på sin side ansvaret for å tilpasse undervisningstilbudet i skolen.

Ved tilrettelegging av hjemmeforholdene for synshemmede elever hender det likevel at det lokale trygdekontor forsøker å skyve også dette formidlingsansvaret over på skolemyndighetene. I praksis betyr det at eleven ikke får de nødvendige hjelpemidler til hjemmebruk. Dette er helt unødvendige vanskeligheter som eleven utsettes for, ifølge statens representanter. At det likevel skjer begrunner de med mangelfull informasjon innad i det lokale formidlingsapparat.

Her ser det ut til å være nødvendig med et avklarende rundskriv fra overordnet instans.

6.2.2 Uklarhet om omfanget av arbeidsgivers ansvar for tilrettelegging av arbeidsplass

Arbeidsmiljølovens bruk av begrepet 'rimelig' om arbeidsgivers ansvar, har skapt en del uklarhet. Arbeidsdepartementet og Sosialdepartementet er imidlertid blitt enige om en klart opptrukket grense mellom det som

kan oppfattes som et rimelig arbeidsgiveransvar, og det som er trygdeverkets generelle attføringsansvar. (Jfr. Forskrifter om attføringshjelp, rundskriv 05- 03 siste ledd.) Denne overenskomsten har eliminert overnevnte uklarhet, mener statens representanter.

Når det kommer til praktisk anvendelse viser overenskomsten likevel å åpne for tvil. Der heter det blant annet at arbeidsgiver i visse tilfeller har et økonomisk ansvar for tilretteleggingen opptil en halv G. Problemet er imidlertid at det ikke står noe om grunnlaget for beregning av den halve G. Her tar vi for oss to aktuelle fortolkninger.

Når en arbeidstaker blir synshemmet, må arbeidsplassen legges spesielt til rette med ulike hjelpemidler som etter hvert må fornyes og suppleres med nye tiltak. Totalt utgjør dette kostnaden med å spesialtilpasse arbeidsplassen for den som er blitt synshemmet i sitt arbeid. Vi mener derfor at den naturlige tolkningen av overenskomsten, er at arbeidsgiver dekker inntil en halv G av den totale kostnaden. Kostnader ut over dette beløpet dekkes av rikstrygdeverket.

Vårt lokale trygdekontor har imidlertid valgt en annen tolkning av overenskomsten - en ytterliggående tolkning som vil medføre langt større uttelling for arbeidsgiver. Trygdekontoret mener nemlig at overenskomsten pålegger arbeidsgiver å dekke inntil en halv G for hvert enkelt hjelpemiddel og for hver fornyelse eller supplering. Ved en gunstig/ugunstig oppsplitting av den samlede tilrettelegging, vil arbeidsgiver på denne måten kunne pålegges et økonomisk ansvar på utallige halve G'er. Noe som etter vår mening vil være helt urimelig og i klar strid med arbeidsmiljølovens og overenskomstens intensjon.

På vår anmodning har trygdekontoret derfor bedt Rikstrygdeverket om en klargjøring av dette punktet i angjeldende rundskriv.

6.2.3 Overgang mellom utdanningsnivåer

I grunnskole og videregående skole er det skolen som anskaffer det til enhver tid nødvendige hjelpemiddel. Eleven kan da ikke uten videre ta med seg hjelpemidlet ved skifte av skole/skoleslag.

Elever som har behov for spesialtilpassede hjelpemidler til bruk i grunnskolen, får disse gjennom sin kommune. Når eleven går over til videregående skole, som er fylkets ansvar, kan de derfor ikke uten videre få med seg spesialutstyret som kommunen eier.

I de fleste tilfeller vil det imidlertid være en fordel for alle parter om eleven kan få med seg de persontilpassede hjelpemidler. Selv om vi mangler regelverk på dette området, finner man som oftest fram til praktiske løsninger. Det gjelder også ved flytting mellom kommuner og ved overgang til andre skoleslag.

Behovet for en enhetlig ordning er likevel til stede, og en permanent utleieordning antydes fra sentralt hold som en mulig løsning.

6.2.4 Reanskaffelse og fornyelse

Igen er det et spørsmål om nødvendighet og hensiktsmessighet. Det skal være kurant å bytte ut nedslitt utstyr i tilsvarende nytt. Det holder imidlertid ikke å ønske å bytte ut datasystem fordi det er kommet mer avanserte systemer på markedet, uansett om det nye utstyret må kunne vurderes som mer hensiktsmessig. Både Rikstrygdeverkets og Sosialdepartementets representanter understreket at det i tillegg måtte dokumenteres at det var nødvendig å fornye utstyret for å kunne fungere i jobben.

Statens representanter ga uttrykk for at det i trygdelovens forstand ikke er nødvendig for en synshemmet å skifte til bedre jobb eller å avansere. Det skal være tilstrekkelig at vedkommende har og kan beholde et hensiktsmessig lønnet arbeid.

Den tilrettelegging som skal til for at den synshemmede skal kunne fornye seg og eventuelt gjøre seg mer konkurransedyktig på arbeidsmarkedet er således trygden uvedkommende - ifølge dette resonnement.

På den annen side vil vi som arbeidstakere se det som helt nødvendig at vi har mulighet til faglig fornyelse. Dagens samfunn krever faglig fleksibilitet, økt kompetanse og en livslang læring. Det er etter vår klare oppfatning, ikke bare hensiktsmessig for den synshemmede å holde seg oppdatert, men også høyst påkrevd nødvendig.

7 Forkortinger

AMI - Arbeidsmarkedsinstitutt.

ARK - Arbeidsrådgivningskontor.

FFF - Funksjonshemmedes Fellesforum ved Universitetet i Oslo.

G - Folketrygdens grunnbeløp.

NSU - Norsk studentunion.

RTF - Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede.

RTV - Rikstrygdeverket.

8 Litteraturliste

Blikken, Eldrid: 'Erfaringer med hjelpeapparatet'. SSHF-nytt 1991 nr. 1.

FFO 2.9.1987: 'Finansiering av tekniske hjelpemidler til funksjonshemmede skoleelever og forslag til løsninger.' Høringsnotat til Sosialdepartementet v/Alfred Kvalheim.

FFO 18.12.1989: 'Finansiering av tekniske hjelpemidler til hjemmebruk'. Brev til Norges Blindforbund.

FFO 10.4.1991: 'Forslag til fremtidig system for formidling av hjelpemidler til funksjonshemmede'. Høringsnotat til Sosialdepartementet vedr. Statskonsults rapport om formidling av tekniske hjelpemidler til funksjonshemmede.

Jernsletten, Regnor: 'Fordelen med å være student. Om møtet med hjelpeapparatet.' SSHF-nytt 1989.

Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø.

Lov om folketrygd (Folketrygdloven) av 17. juni 1966 nr. 12.

Lov om statens tjenestemenn.

Rikstrygdeverket (RTV): Melding om datautstyr etter kapittel 5. (1990)

Rikstrygdeverket (RTV), rundskriv:

Kom. nr. 1, 05-03. 'Dekning av utgifter under attføring'.

05-03 siste ledd. 'Forskrifter om attføringshjelp'.

05-08 nr. 2. 'Forskrift om stønad til bedring av den alminnelige funksjonsevnen'.

05-08 kom. nr. 4. 'Hjelpemidler for synshemmede'.

Sosialdepartementet (høsten 1991): Mandat og organisering av arbeidet med utredning av en alternativ modell for organisering og finansiering av hjelpemiddelformidlingen og finansiering av hjelpemidlene.

SSHF: Høringsuttalelse datert 25.3.1991 om Statskonsults rapport 'Formidling av hjelpemidler til funksjonshemmede.'

SSHF, hjelpemiddelutvalget: Referater fra møter:

Arbeidsmarkedsinstituttet i Tromsø
12.6.1990, 3.1.1991.

Trygdekontoret i Tromsø 3.1.1991,
11.2.1991, 18.6.1991.

Sammøte med Rikstrygdeverket og Sosialdepartementet.

Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede.

SSHF, hjelpemiddelutvalget:

Referat fra SSHF-seminaret 'Fagbevegelsen møter SSHF' 24. september 1990.

'Synshemmede i arbeidslivet.' Rapport fra et seminar arrangert av SSHF Distrikt Nord-Norge, i Tromsø 24.9.1990.

Statskonsult: 'Formidling av hjelpemidler til funksjonshemmede'. Rapport 1990:10.

'Statskonsult tenker penger og ikke kvalitet'. FFO-nytt 1991 nr. 3.

St.meld 35 (1990/91) om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.